

VALÓ IDŐ, S MÉG VALÓBB JELEN

Szabadság-esemény és való idő (1956–2016)

„Minden egykori elveszíti régiség voltát, amikor a jelenben gondolunk rá. A múlt a mindenkori utókor számára olyan, amilyen a különböző felidézésekben, különböző arcát mutatja” ... – írja áttekintő visszaemlékezésében Sándor Iván, kinek esszé-kötete *A forradalom visszanéz 1956–2016* címen jelent meg mostanság.¹ A négy nagyobb tematikus fejezetre tagolt kötet (s a korántsem formálisan áttekintő, sőt: korszakosra kimunkált történeti értékelés után Gyáni Gábor elemző esszéjéből áll az ötödik blokk), egyszerre historikus esszé, vita-irat, emléktanyag, epikai hangoltságú értelmezés, regényrészlet is, mely aspektusok részint a visszatekintő személyesség tónusában szólalnak meg, másrészt meg „a jövő árnyékában” próbálják elhelyezni mindazt, amit az 1930-ban született József Attila-, Márai- és Kossuth-díjas író az ’56-os események jelentőségét tekintve a sztálini diktatúrával való első nagy *szembeszállásként*, elsőként *európai* és forradalmian *magyar* eseményként mutat be. Gyáni utószavában mintegy lakonikusan (és Isaias Berlin bonmot-jára utalva) úgy jellemzi Sándor Iván célját, mint az „alany akarok lenni, nem tárgy” vállalását és kinyilatkoztatását. S igaza van. Értékelése szerint Sándor Ivánnál 1956 élménye a *szabadság* modern kori fogalma (Benjamin Constant óta érvényesnek tekintett jelentésére) alapján olyan esemény, melynek a magyar ötvenhatal kapcsolatos egész írásmű a forradalom éledő (mert éltetett) emlékezete, s „ebből eredő világtörténelmi jelentősége vitathatatlán dolog. Ami akár garancia is lehetne arra nézve, hogy az esemény semmilyen későbbi politikai felhasználása se változtathassa meg ötvenhat értelmét, és persze ne is törölhesse el annak emlékét minden további nélkül” (130-131. old.).

Jól lehetne, ha így lehetne. A 60. évfordulóra megjelenő könyvek, tanulmányok, szövegválogatások, képanyagok, kiállítási installációk, filmek mindennapos hömpölygése azonban kétféle (vagy sokszor kétszínű) mezőben nyer teret. Egyik tengerár a hősök, mártírok, kisemberek, diákok, melósok, reménykedő balhé-bajnokok, „a pesti srácok” közemlékezetbe emelését végzi el parttalan kíméletlen-

séggel, s vele szemben a másik, olykor erecske-patakocska, máskor sodró hullám próbál ellenhatást gyakorolni az emlékezet kisajátítói, a dicsőségek eltagadói, az át- és felülértékelő narratívák sokasága ellen, vagy ezekkel dacolva. Rádióban, televízióban, emléktbeszédekben, koszorúzásokban, vezércikkekben, ünnepeken és alkalmi légyottokon politikusok, történészek, filmesek, kortársak és leszármazottak, naplóiírók és családtagok mondják el a maguk igazát, vélt valóságát, megkonstruált emlékezeti építményét – de épp az a vakremény hibádzik ezekből is, hogy „ne változtathassa meg ... és ne törölhesse el” a mindenkori fennálló az emléktanyag perszonális valóságát. Az ünnep kisajátítása (persze) nem mai keletű, 1957 óta többféle narratíva rakódott „a sajnálatos eseményekre”, Kádár ’57 januári vagy ’56 novemberi moszkvai trükközésétől Pozsgai 1989 januári „népfelkelés”-minősítésén át, a Grósz-narratíván és Horn vagy Antall általi átbeszélésen át egészen a minapi „újbeszél” okoskodásokig és az ünnep-emlék jobb(ik)os vagy épp balos kisajátításig. Sándor Iván lassan végigpásztáz elemző tekintetével ezeken a fordulatokon és páfordulásokon, elégsz összegzésében pedig körvonalazza azt a kérdést is: mindez bár oly régen történt, miért kell hát „ma is gondolkozni róla. Az egykori magyar forradalom utóéletének van egy olyan jellegzetessége, amely *ugyanígy* része a mai európai tudatnak, amiként a hajdani történet az *akkori* európai közszellemnek. Az ötvenhatos eseményeknek a század közepén is megvolt az önmagán túlmutató hatása. Utóéletének szerkezete *ugyanígy* összekapcsolódik a századvégi európai kortudattal, apóriákkal” (33. old.).

Másképpen elbeszélve: a Szerző európai és egyedülálló történésnek nézi-nevezi a forradalom idejét: „A magyar forradalom történelmi jelentőségét az adta, hogy *először* üzent meg vitathatatlán a szovjet rendszer tarthatatlanságát” (43. old.); „A magyar forradalom tizenhárom napig tartott. 1956. október 23-án robbant ki. A szovjet tankok november 4-én indultak el a forradalom leverésére. A harcoknak, a fegyveres ellenállásnak – a kutatók adatai szerint – 2652 magyar halottja volt. 1957. május 4-ig mintegy 35.000 embert tartóztattak le, de ez a szám a későbbi internálások és letartóztatások miatt még nagyobb. 229 embert végeztek ki” (33. old.).

1 L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2016., 133 oldal

Földézi „a szellemi Európa” „Magyarország szovjet haderő általi megerősökölése elleni” tiltakozását az ötvenhat december elsején százötven jeles személyiség által aláírt levélből (az aláírók között volt Pablo Picasso, Heinrich Böll, Hans Habe, Hermann Hesse, Arthur Koestler és Albert Camus is), Camus nyilatkozatából néhány helyen bővebben is citál: „...Nehéz minekünk méltónak lenni ennyi áldozathoz. De meg kell kísérelnünk, feledve vitáinkat, revideálva tévedéseinket, megsokszorozva erőfeszítéseinket, szolidaritásunkat... A magyar munkások és értelmiségiek... királyi örökséget hagytak ránk, melyet ki kell érdemelnünk: a szabadságot, amelyet ők nem nyertek el, de egyetlen nap alatt visszaadtak nekünk!” (33. old.).

Sándor Iván nemcsak mint *A Jövő Mérnöke* című műszaki egyetemi lap egykori szerkesztője, s a lapban megjelenő diák-követelések, munkás- és bányászdeklarációk, petíciók, pontokba szedett petíciók nyomdai sokszorosítója, hanem mint „A tekintetek éjszakája” révén megidézett nyomdász, bányász, katonai vezető, nemzetőr, rádiós, ávos és más személyiségek egykori pillantását is emlékezeti hűséggel folyamatleírásba állító megfigyelő, az indító ötvenhat novemberi napok aprólékos leírását adja, majd a szovjet benyomulás regényes részletességgel tálalt impresszióját is súlyba veszi. Ekként nemcsak emlékező, írói és esszéista megjelenítő, szuverén krónikás, hanem vallomásos szónok, tépelődő hangosbeszélő is: foglyul ejtett szereplője nem csupán a drámáknak, de a tekinteteknek, reflexióknak, s a későbbi évtizedek presszionált csendjének is, aki a forradalmi események után harminc-negyven évig „megemésztetlen” maradt szerepek, hősök és mártírok, Nagy Imre, Bibó István, Marián István egykori ellenálló-parancsnok, Kopácsi Sándor, Losonczy Géza, Vásárhelyi Miklós, Maléter Pál, és más értelmiségiek, katonák vállalását is mintegy a történések keretébe helyezve mutatja meg. Magyar történelmi dimenzióban, a szabadság 1848-as, majd későbbi bukott szabadságmozgalmaikat, félelmeket és szükségyszerű ellenállások sorát is megidézve a nemzeti függetlenség vágyának mintegy eszmetörténetét rövidíti le egy rövid esszé pár oldalában, sűrített közlésterében... „Ama 1789 óta megjelenő félelmek is szerepet játszottak... És mivel a magyar történelem nem ismer győztes szabadságharcot-forradalmat, a bukásokat követő megtorlások, ellenforradalmak terrorja felerősítette a félelem-szindrómát” (65. old.).

A félelem és a félnivalók félévszázados történetje sem abban nem gátolja Sándor Ivánt, hogy

kötet alcímeként szereplő időhatáron belül saját tematikus írásait egyberakja, sem abban, hogy a „valóságos időből” a perspektivikus korba ívelően, a jelen esélyeit latolgatva kortárs párhuzamokat is megnevezzen: mint 56 november negyedikéről írja, „A történelmi közmegegyezés szerint a forradalom azon a napon bukott el. Holott már október 23-án este, amikor az első puskaövések elhangzottak, az első katonai osztag átállt a felkelők oldalára...”. A nyugati reflexiók, a közben a német szembenézés a háborús bűnökkel, megtisztulás esélyeivel, a mindenkori jelen problémáiból kinövő történelem sodrására figyelmeztettek. „Európa nyugati része is a megoldhatatlanságaival küzd. De mivel a kormányok, a politika, a szellemi elithez tartozók próbálnak *dolgozni önmagukon*, kevesebb az illúzió, a hamis mítosz, a múlt politikai érdekek szerinti durva kisajátítása. A mi régióinkban ez hiányzik. Sajnáltni tudjuk magunkat. Szívesen uszítunk a *másik* ellen. Kedvünket leljük abban, hogy hamis konstrukciók mocsaraiban fetrengjünk. A forradalom ötvenedik évfordulóját is ez uralta. /48-49. old./ ... (A rendszerváltás napján) Arra gondoltam, hogy megmaradtunk a hamis konstrukciók színpadán, ahol az álarcot a miniszterelnök összel legalább levette, de Orbán Viktor és falanxa még mindig álarc mögött játssza tovább azt a történetet, amibe tizenöt éve kezdett bele, amikor radikálisan liberális pártból átsasszézott középjobbra, az Antall József halálával támadt úrbe, ám amikor a hatalom megnyeréséhez ez a pozícionáltsága nem bizonyult elegendőnek, elkezdte magába olvasztani a szélsőjobbot, felcserélte a parlamenti politizálást az utcaival, s most nem utasítva el élesen az árpádsávos zászlókat lengetőket, a városdúlókat, ötvenhat kizárólagos örökösének nyilvánítja magát. /.../ Orbánt, s mindannak nyomán, amit tesz, Magyarországot – tapasztaltam – meghökkenve figyelik az európai demokráciák fővárosaiból. Nem látható út, amin még visszatérhet a demokratikus politizáláshoz. Pártjának ehhez nagyon sokat kellene dolgoznia – csakúgy, mint a kormányoldalnak az ország előtt álló nehéz feladatok megvalósításához – önmagán. /55. old./ ... Ötvenhat sokféle volt, de mára olyan promiskuitássá változott, amely megegyezik a politikai pornográfiával. Nem önmaga dicsősége, tradíciója, hanem 2006. október 23-ának maszkabálja” /57. old./ – írja mindezt egy 2006-os esszéjében. S hogy mit ír minderről 2016 tavaszán, ezt már a Tisztelt Olvasó fantáziájára bízom..., bár nehezemre esik ki nem másolni vészterhes és morális tanulságait.

Sándor Iván könyve talán egyike a tisztelgő évfordulón megjelenő köteteknek. Talán az egyik legfontosabb, vagy talán a legdrámaibbak között van méltó helye. Az mindenesetre bizonyos, hogy minden olvasó, tájékozódó, múltba révedő, jelent mérlegelő, jövőn töprengő számára fölrázó, fegyelmező, mértéktartást megalapozó mű. Nem mindegy az sem, hogy megfontolatlan „aktuálpolitikával” nem kacérkodó, de a politikai elitek „tanulást levonni” képtelen felelősségét hangsúlyosan kimondó művek között is főhelye van.

Virtuális neosámányság vagy újpogány szinkretizmus?

A kommunikációs és népi vallásossági dimenziók persze nem ritkák a szegedi műhely közleményei, kutatásai között. Bálint Sándor örökében nehéz is lenne elvadultan posztmodern etnográfát művelni, így e gazdag örökség nyomdokain is születnek opuszok az idők során. A kelet-európai kisebbségi és szakrális terek, szereplők, rítusok leírásmódjai igen sokfélék lehetnek, ha kisebbségtudományi, vallásnéprajzi, szociológiai, szakrális kommunikációs, közösségszerveződési vagy épp természetvallás-kutatási aspektusból vizsgálják ugyanazt a jelenséget. S ahogy a zsidóság kisebbségisége és magyarsága közel evidens egyensúlyban van jelen a szegedi szakrális hagyománytörténetben, úgy a hazai rendszerváltás során legkülönb politikai ideológiák, identitás-keresések, szakrális toposzok kerültek a kutatók fókuszába az elmúlt negyedszázadban. E jelenségek vallástudományi, szervezetszociológiai, etnospecifikus vagy a neonacionalizmus kérdéskörébe eső jelenségei nemegyszer „új egyházak”, nemzetmitológiák, újraértelmezett vallási terek, fölélesztett szertartások, virtuális közösségek és re-konstruált múlt-narratívák körében kerülnek a kutatók elé, akik továbbbelemzik, hasonlítják, párhuzamok közé emelik, térbeni és időbeni kiterjedéseket rajzolnak térképre, hogy valamelyest talán követni tudják azt a változatosságot, ahogyan a multidiszciplináris mezőben ezek együttesen mutatkoznak. A narratívák oldalán persze ugyanaz a sokszínűség, efemer kritika, túlértékelő lelkesültség, az alternatívítások önállóságként értelmezése és érvényesüléseik elbeszélése jelenik meg, mint maguk a hívek, papok, sámánok, szívcsakrák, rituális helyszínválasztások, behódolt körök, újrāépített közösségek terében. A populáris világból érkező új kihívások, megformált legendák, szervezeti és élményközösségi építkezések ugyan-

akkor elvezetnek a vallási mező mikro-miliójébe, ahol végső soron mindenütt emberek, közösségek, összetartozások, vágyképek, hitbéli univerzumok találkoznak és küzdenek meg egymással vagy környezetük racionális/univerzalisztikus másságával. Ezt a szinkretizmust, a hitek és vallások kevercsét, a lokális közösségek szintjén keletkező szekuláris és spirituális tünetegyüttest tárja föl a vallási kultúrakutatás szegedi műhelyének szervezésében megtartott konferencia, amelynek előadásai önálló kötetben érhetők el immár, s bár a hétköznapi élet vitele és a neopogány kultuszok konstruálása nem is mindig látványos, a kutatókat éppen a megújuló szertartásrendek és a sámányság alapkérdései kitaratóan foglalkoztatják. Akként is, hogy a sokasodó sámánizmusok és a kortárs pogányság miképpen tekinthető át többféle tudásterület, harmonikus vagy kontrasztos feltárásmód révén.²

Ahol egyesületek, önjelölt sámánok, szertartásrendek, rituális találkozók, a keresztény hitvilágba néhol beillesztett, másutt kontrasztokba fogalmazott természetvallási jelenségek összképe bontakozik ki, ott minden részjelenség, előkép, példázat, párhuzam, analógia és mintázat öntörvényű létre tart igényt, önálló mutatkozása pedig folytonos ellenpontját adja a nagyegyházak és elismert felekezetek intézményrendjének. A megértés igénye, az értelmezések közötti egyensúlyteremtés kockázata és a kortárs vallásosságot megkülönböztetett figyelemben részesítő sokoldalú feltárási mód csakis akkor képes elválni a „felülbíró” vagy „leértékelő” gesztusoktól, ha ezeket együttesen kezeli, s mintegy közös értelmezési térbe vetíti a jelenségek és tünetek verzióit. Ezt a kortárs magyar világot (a nemzeti identitás-konstrukciók és nemzetvallások közegében) elhelyező áttekintés az egyik első és alapozó elbeszélésmód ebben a konferencia-szférában, mely nem valamely felülnézeti konstrukciót jelent ugyanakkor, hanem évekig tartó kutatások tapasztalati anyagát, melyet Szilárdi Réka összegzett (11-23. old.), doktori értekezésében bővebben, itt most inkább csak kivonatolva. Egyfelől a térségi/

2 *Sámán sámán hátán. A kortárs pogányság multidiszciplináris vizsgálata.* Szerkesztette Povedák István és Szilárdi Réka. Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár /BIBLIOTHECA RELIGIONIS POPULARIS SZEGEDIENSIS/ 38; a Vallási Kultúrakutatás Könyvei 6. SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke, Szeged, 2014., 147 oldal. Elérhető itt: https://www.academia.edu/7210512/S%C3%A1m%C3%A1n_s%C3%A1m%C3%A1n_h%C3%A1t%C3%A1n._A_kort%C3%A1rs_pog%C3%A1nys%C3%A1g_multidiszciplin%C3%A1ris_vizsg%C3%A1lata

regionális nemzeti és társas identitások körét, az újpogányságnak a posztmodern léhelyzetekbe illeszkedését vázolja föl mint kisebbségi attitűdöt (így a csoportszolidaritás, az etnocentrizmus, a csoportbezárkózás jegyeit mutatja ki a vallástudomány, pszichológia, nemzeti közösségépítés, narratív önmegjelenítés, individuál-lélektan, etnoszimbolizáció, és restauratív történelemszemlélet alapvonásai mentén). A pogányság kutatásának rövid tudománytörténete és nyelvi diverzifikációja miatt vizsgálati „mintája” ősvallás-csoportok és importált hagyományú hittartalmak hermeneutikai olvasata volt, melyet számítógépes szemantikai modellezéssel tesztelt, bipoláris kereszténység-interpretációk és ősi vallási hiedelmek körébe vetített, hogy mindebből „a közép-kelet-európai dinamikájú etnikai nacionalizmus paradigmájához illeszkedő” változatokat átlássa. A mitikus emlékezet mint kulturális emlékezet, az etnikai azonosulás vallási tartalmak szerinti (re) integrálódása mint csoport-stratégia mindig a magyarság és a külső csoportok viszonyrendjére épül – állítja írásában –, de nem a kanonikus történetírás anyagához simul, hanem a nemzet mint áldozat, mint külső hatalmak szenvedő alanya depresszív ellenállásra késztetettséget él át és imitál, mintegy versengő reprezentációk potenciális győzteseként érzékeli önmagát és érvel a kulturális kvázi-autonómia szükségességével, a mitologizált múlt-értelmezés elemi jogosságával.

A konferencia kiemelt témakörként kínálkozó ezredforduló utáni újpogányság terjedésének és divatjának okai között a spiritualitás újonnan megjelenő igényét, a globális mezőben lehetséges „új-múlt” felé fordulást kínáló New Age mozgalmak és WoW identitások a posztmodernitásban újfajta emlékezetépítési stratégiával hatni tudó tüneményekként érvényesülnek.³ Ezt a közösség és kultúra fogalmainak hagyományos tartalmaival már nehezen leírható jelentéskört, a „glokális” világok éledési folyamatát tekinti át *Bali János* a mítosz és kultúra ősmagyarosított kortársak révén gerjesztett jelentésrétegében (24-33. old.). A múlt és jelen, valóság és virtuális lét, keresztény államiság és azt

is megelőző „ősmagyarság” ebben a tanulmányban izgalmas vetülettel egészül ki: a nemzeti mítosz és a kultúraépítés konvencionális gyakorlatai részint megjelennek már a középkori modernitásban (Árpád-házi uralkodók, geszták, 12–13. századi kompendiumok), majd a historizáló 19–20. századforduló újfajta kultúráképében, végül a posztmodernitás revitalizáló szakaszában. Az utóbbi időszak – mint az ősmagyar mítoszhoz kapcsolódó reprezentációk és jelképek populárisává, adott esetekben (szélső)jobbossá váló kisajátítási stratégiái – a mítosz- és kultúraépítés ellensúlyozó szerepével összhangban kifejezetten ellenkultúrává erősödő sajátos megnyilvánulásai (turul-emlékművek, nyugat-ellenes és EU-ellenes, globalizáció-kritikus nemzeti tónus térnyerése, rovásírás, baranta- és Kurultaj-csoportok éledése, Csodaszarvas-interpretációk, hun-magyar-szkíta ősnép víziói, emlékezet-kultusz térnyerése, stb.) nemcsak Európa és a földrész múltjának újraértelmezési törekvéseit tükrözik, de a „fenyegető jövő” és az „elérhetetlen múlt” közé ékelődő jelen kitágítását, határok helyetti spirituális szándékok (paratudományos) prioritását éppúgy hordozzák. A globális keresztény (főként katolikus) vallási színtérrel összhangot nem kereső, sőt azt a multikulturalitás mézesmázával együtt ellentételezni próbáló önszervező gyakorlat persze nem eléggé tud önmaga fogyasztóiségének tudatára ébredni, hisz a világképek, stílusok, életmódváltó gyakorlatok csak részben szolgálják a mítosz és kultúra hiteles kapcsolatát... Így lesznek „kortárs ősmagyarok” a historizmusba átfordult világképek új harcosai, kultuszépítői, miután a spirituális mélystruktúrák átvevőiként, követőiként kívánják önnön kulturális örökségük szelektált rendjét kialakítani.

Az újpogányság kérdésköre és a „mitikus magyar történelem” avagy „új magyar mitológia” problematikája mint az utóbbi évtizedekben újraélesztett hithagyományok egyik lehetséges és divatos kerete adja témakörét *Hubbes László Attila* áttekintő elemzésének is (34-54. old.). Írásában az évek óta tartó újpogány szellemiség térhódítását, a táltoshit, az ősvallás és a populáris kultúrába mind mélyebben ágyazódó őstörténeti újraolvasatok jellegzetes vonásait foglalja össze, egyfelől alapkérdések és kulcsfogalmak, másrésztben meg a kortárs mitopoétikus művek, a mai magyar újpogányság szellemi háttérét adó szinkretikus jelenségegyüttes sajátosságait vázolja fel illő részletességgel. Arra keres választ, hogyan és miért vált a magyar ősvallás-kutatásból kortárs társadalmi-vallási mozgalom, amelyben nem a kutatók és forrásfeltárók maguk, hanem

3 A WoW fajok, kasztok és frakciók között zajló számítógépes szerepjátékos közösség és platform (World of Warcraft). Bővebben itt: http://eu.blizzard.com/en-gb/company/legal/wow_tou.html; valamint Fromann Richárd 2013 *Virtuális közösségek alternatív szabályrendszerei*. In Bacsák Dániel – Krámer Lili – Szabó Miklós szerk. *Kulcskérdések a Társadalomtudományban 2011–2012*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar, Budapest, 103-120.

valamely „rekonstrukciós neopaganizmus” buzgó hívei konstituálták ezt mint a keleti tanok, szaktudományi források, népi hagyománykutatások, egyházi tanítások szintetikus tanrendszerét, melynek legfőbb hordozójává a világháló lett, így kézenfekvően globális tünetei is mutatkoznak, de eszközévé válik a neonacionalista és a nemzet szakralizálását, önérzeti és morális kontextusba ágyazott fölértékelését szorgalmazó naiv hungarizmusnak ugyancsak. A kulcsfogalmak szociálpszichológiai, vallásszociológiai, fenomenológiai, szemiotikai, kommunikáció-tudományi paradigmáiból eredeztethető párhuzamaival (pl. az *etno-pogányság* etnikai térbe ágyazott öntömjező és felsőbbiség-hirdető volta, a *szubverzivitás* mindenkori ellenálló, ellenbeszélő természete, a folytonos *önigazolás*, a *szertartásos viták* provokálása és kommunikálása, a nemzeti tudat *rekonstrukcionista* természete a kirekesztés és radikálkonzervatív beállítottság miliójében, az „igazi kereszténység” hitvallása a fennálló egyházi intézményesültséggel szemben, a városi és *világháló*s közösségekre fókuszáltság, a vallás nemzetpolitikai *jelentéstérbe* átemelése, interaktívvá válása és virtuskodó *ritusokká* facsarása, stb., lásd 37-40. old.) mind-mind és egyre jobban a hiedelmek és hitelvek rendszeréből az ideológiai tromfolásba átvezető tónusú kommunikáció részeseivé lesznek. Az alternatív mitológiák és szent helyek megnevezésére, kisajátítására irányuló narratívák térnyerése egyre inkább a misztikus ideológiákat hirdető, online hálózati diskurzusokban teret hódító felületeken válik jellemzővé (pl. írásformák, ábécék, ősműveltségi toposzokra épülő virtuális leigázások, öröklött magyar életrendet és hitet favorizáló agresszió, idealizált hősi kultuszok minimálműveltségi redukciója, „párthus Jézus” és „Pilis szívcsakra” jellegű víziók szolgálnak az „évezredes” tudás hivatott átadóinak, hogy mintegy „hidat” építsenek és Igazságot nyilatkoztassanak ki a maguk szellemi összekötő szereptudata révén. Az *Arvisura* (Igazszólás), a *Yongerit* apokaliptikus nyelvezetű „rábaközi titkos sámánok” révén népszerűsödő tana, a *Tamana* mint az özőnvíz előtti emberiség Hawaii-szigeteki üdvtörténete, vagy más tucatnyi misztikus őstudás-sugárzó weboldal párban-ellentétben áll a magyar mitológia konvencionális interpretációival, Szent Korona tannal, szakrális földrajzzal, népmesei hősök *asztrálmítoszokba* átvezetett kulcsfiguráival, „kirajzás”-teóriáival is. Révükön új mitizálódott istenalakok, misztikus fogyasztói piacon megjelenő sok tucatnyi hevületek mind-mind teret és helyet keresnek a mitikus narratívák számára – „szemben a

hivatalos, ’állami’, kanonizált narratívákkal”, a képi és nyelvi, szélesebben a kulturális emlékezetben éltető és működtető hatású kiegészítésekkel egyre fényesebbé váló paradigmaváltás csoportkulturális tükröződéseként. Hubbes az elmúlt években a legtöbb hasonló tematika egyik legfőbb szakértőjévé lett, különösen a kortárs sámánizmus-narratívák kurrens és még kurrensében erdélyi térségben elterjedt megjelenésmódjainak átfogó rajzával. Párban *Povedák István*nal, aki nemcsak a kötet egyik értő szerkesztője, hanem az újpogány szinkretizmus recens tájképének megalapozásával mintegy „keretnek” kialakítója is.

Povedák írásában itt a keresztény és újpogány szinkretizmus mindennapi kultúrában és vallási kánonok mellett (pl. keleti filozófiákkal, nemzet-történeti mítoszok kapcsolásával) a kortárs gondolkodásmódok nemzeti identitásban és poszt-szocialista rekonstrukciós helykeresésben ötvöződő fluiditásaiban megjelenő dimenziókat, szakrális befogadásra jellemzővé vált nyitottságokat tekinti át (55-77. oldal). Ha minden, a jelenségekhez kapcsolódó rituális dimenzió bemutatására nem is vállalkozik, amit épp példaként hoz (Magyarok Országos Gyűlése, Kárpát Háza Temploma, Héttboldogasszony Hajléka, Kurultaj, Szűz Mária és a parapszichológia, „Jézus a pártus rabbi”, *Arvisura*, stb.), abban az individuális konstrukciók és vernakuláris vallási szintéziskeresések brikolázs-jellegét, valóságbóli menekülésmódok keresztény-pogány fluid és kompenzációs rítusokba szuszakolt változatait mutatja fel egy eredeti szövegkörnyezetből szertartásosan kiemelt, egyénített és oda visszaillesztett keveredésmód leképeződéseiben. Az ezek mögötti motivációs készlet a katolikus tanrendszer legitimációs bázisán, de a hétköznapi profán valóságából menekülésként értelmezhető, és „középpontjában az újra életre keltett ’kitalált’ mitológiával” kiegészített ráarakódásokat részletezi, melyekben „az új, alulról kiinduló (grassroots movement) társadalmi megújulási igényt” és a szakrális terek eseményeiben kiteljesedő szertartásosságot, szimbólumvilágot és megszemélyesítő törekvést (irredenta többletjelentések, rovásírásos közlésrend, a nemzetszakrális etnikai jegyeivel kiegészített mondandókat) meg kavalkádot látja megnevezhetőnek. Ez „az alapvető újraértelmezés és remitologizációs folyamat figyelhető meg” a vallási hagyományt a kereszténység előtti képzelt időkbe visszavezető és mindazt újpogány elbeszélésmódokba illesztő narratívák verzióiban, ahol az uralkodó újpogány orientáció nemcsak a katolikus (például a pálos) rend

és egyházi szimbólumrendszer históriájának követésében és újraértelmezésében vált érdekeltté, hanem a gyakorlati vallásosság esetében egy „valamennyi dimenziót” ötvözni próbáló önmegújítási stratégiában is. Írásának izgalmas részletei nem pusztán esettanulmányi és szövegszerű részletekben lakoznak, hanem a folyamat és jelenség egész politikai, kulturális, szakrális néprajzi és élményidentitásra alapozott mivoltában is lenyűgöző mixitásként lesz számára kihagyhatatlan elemzési témakörre, a „lát-hatatlan határok” látványos leképeződésévé.

Persze, hiába lihegek itt a tudnivalók nyomába... , nincs s nem is lenne épeszű funkcióvállalás a tanulmányok mintegy „kijegyzetelése” – maradhasson ez az Olvasók öröme. De nem tartóztathatom magam annak üzenetével: mindez fontos lenne, s immár időszerű is! Merthogy kortárs tudásunk a kortárs ismeretekről akkor marad kortárs, ha beépült tapasztalat, forrás-gazdag ismeretanyag és a modernitással összhangba kerülő olvasati tapasztalat épül mögéje...

Szót érdemel persze még az is: *Csáji László Koppany* hasonlóképpen a virtualizálódott határok, az internet és a lokális közösségek vallásantropológiai „sűrű leírásában” a közösségkonstrukciók fogalmi körét veszi nagytitka alá (78-91. old.). A „Belakjuk környezetünket és az internetet” című írásban a lokalitás vs. hálózatiság, közösségkonstrukciók és kapcsolati térszerveződési folyamatok vallásantropológiai kérdéskörét hozza terítékre, „klikkek-körök-hub-ok” klaszterezettségi, dichotóm kapcsolati köreit és tagsági érzemények („fészkelmengetők”) rendszerezhetőségi relációit vizsgálja át esettanulmányi szinten is, nemcsak teoretikus háttérrel... A „belakás” módja és társadalmi terepe persze nemcsak „virtuális valóság” e korszakban, hanem életviteli és világképi alternatívák forrása is: *Farkas Judit* a magyar előfalu-hálózati, „megértésen túli” dimenzióit vizsgálja meg áttekintő esettanulmányban, újpogányság, „ökopogányság” ernyőfogalma alatt igen intenzív és megnyerő elméleti és térségi áttekintés alakjában bontja ki tapasztalati miliőben szerzett meglátásait.⁴ Értékes írása a pogányság- és a párhuzamos településkutatások számos további leképezése felé vezet tova. De még a

virtualizálódott, s önnön szempontjából épp oly valóságteremtő hatású kérdések is terítékre kerülnek itt: *Szeverényi Sándor* a magyar ponyvairodalom és az őstörténeti motívumokkal ékes nyelvi-vallási-historikus motivációk, stratégiák és történetfelfogások narratív gazdagságát veszi témaköre ürügyeként, a Da Vinci-kód szimbólumkutató szemléletvilágának földidézésével, összeesküvés-elméleti és irodalmi toposz-vizsgálatok hangsúlyaira is odafigyelve (115-128. old.). *Kis-Halás Judit* ezután az ezoterizmus és újpogányság kortárs gyógyító apparátusaiban, „szellembeszétben” és „pszichotronikában” föllelhető értelmezés-folyamatot mutatja be (129-143. old.) a New Age, „táltos masszáz”, „égi kapcsolattartók” seregeit, etnokulturális specialisták autentikus „ösiséget és egyedülálló nemzeti sajátosságát” sugalló kommunikatív renaissance vázlatára és esetelemzésére vállalkozva, úgyszintén végtelenül izgalmas közeget választva terepmunkája és témaköre helyszínéül. „Valahol” itt, a terep és az újkorszaki hitek, ezoterikus paganizmusok, ponyvahősök és kapcsolattartók dobhangjai környékén ér vissza a kötet a nemzetmitológikus szcientikusság és „újjegyházi” szertartásosság témaköréhez, a lehetséges narratívák mintegy önkörébe záródó szerkezetében. Még jó, hogy van vallásantropológia, pogányságkutatás, szakrális néprajz és narratív nemzetkutatás is... – nem lennének megáldva ezek nélkül a társadalmi közösségiség-igény új tüneményeinek megismerhetőségével és átélhetőségével...

Aktuális „olvasónaplóm” e két jelensége, a tényközlés narratív verziója a múlt fénytörésében, majd a minden (fél)múlt-narratívákban gyökerező tényteremtés komplex kultúrája egybekarol, átlátni segít térbeli-társadalmi történéseket, s kapaszkodót is nyújt a létértelmezések kutatásának lelátóján. Mint számunk fenti írásai, vagy legalább egy részük, szellemvasutak és szimbólumok egykori szcénáiban, míg a történő történelemre elbeszélő magyarázatot kereső szempontok szerzői szuverenitásával zárva talán mind-mind azt keresik, miképp érthetnénk jobban, ami önmagában is értelmes és kívülnézetből is nehezen értelmezhető. E két véglet között, kitérések és belátások terében halad tova a kor szellemvasútja, s ha olykor megáll, talán nem többért és nem másért, mint hogy rögzítse a belátás újabb lehetőségeit...

⁴ alighanem az Antroport weboldalon is megtalálható írásban kicsit más kiterjedésben is érintett kérdéskör résztanulmánya lehetett ez..., lásd még https://www.researchgate.net/publication/303769640_Egy_tal_frissen_sult_fank_A_kozosseg_mitosza_a_magyar_okofalvakban_One_plate_of_fresh-baked_nutcake_The_myth_of_community_in_Hungarian_Ecovillages